

In the article the changes of production volume of enterprises of food retail industry are analysed for 2004–2005, the tendencies of structural changes on the basis of estimation of dynamics of production

volume and investments in food retail industry of Ukraine are estimated. The ways of improvement of structure of food industry are offered.

Якубів В.М.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО СЕЛА

Досліджено організаційні аспекти сучасного стану сільського господарства в регіоні. Визначено організаційні передумови стратегічного розвитку аграрного сектора. Обґрунтовано основні завдання соціально-економічного розвитку Карпатського села.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, регіон, організаційні передумови, господарства населення, агроформування.

I. Вступ. Перехід аграрного сектора на ринкові засади функціонування спричинив значні зміни в соціально-економічній сфері на селі. Подальший розвиток сільської території залежить як від суб'єктів господарювання на ній, так і від рішень і дій державних органів влади. Проте, в будь-якому випадку, в основі визначення перспективи певного елемента економічного життя лежить аналіз наявних передумов та особливостей його розвитку на сучасному етапі. Тобто висхідним етапом в процесі окреслення стратегії сталого розвитку Карпатського регіону повинен бути детальний аналіз позитивних і негативних наслідків попередніх періодів функціонування аграрних відносин, їх причини, а також дослідження сучасних умов та засад господарювання аграрних товаровиробників.

Проблемі забезпечення сталого розвитку села Карпатського регіону приділяють увагу такі вчені як: І.Ф. Баланюк, В.Х. Брус, М.В. Вишиванюк, Г.Д. Гуцуляк, М.В. Щурик, В.В. Юрчишин. Водночас залишаються окремі аспекти даного питання недостатньо дослідженими. Зокрема, виникає потреба у детальному вивченні організаційних чинників процесу реформування та їх впливу на сьогоднішній день – як однієї з основних передумов налагодження подальшого розвитку аграрного сектора.

II. Постановка завдання. Досліджуючи тенденції становлення нових аграрних відносин в Карпатському регіоні необхідно вивчити вплив організаційних факторів, які мали місце впродовж періоду реформ, на сучасний стан розвитку сільського господарства. На цій основі запропонувати певні напрями, що сприятимуть забезпеченню соціально-економічного розвитку сільської території.

При розробці даної теми автором застосовувались загальнонаукові та специфічні методи: аналіз і синтез – для вивчення рівня розвитку господарських структур; порівняння – для співставлення даних по регіону із середньо державними; метод наукової абстракції – для формулювання висновків та визначення завдань стратегічного розвитку сільського господарства.

III. Результати. Сучасний етап розвитку аграрних відносин в регіоні умовно можна назвати «стабілізаційним» (враховуючи основні соціально-економічні показники становлення сільської території). Даний період, як і попередній (аграрного реформування) створює певні засади та передумови для налагодження подальшого розвитку АПК.

З метою визначення тенденцій стратегічного розвитку слід, перш за все, детально дослідити організаційні аспекти сучасного етапу становлення аграрного сектора, виявити їх позитивні і негативні наслідки. Особливо це стосується аналізованого регіону Карпат, в якому найперше розпочались процеси реформування. Так, початком підготовчої роботи, спрямованої на кардинальні зміни у земельних відносинах на селі стало прийняття ще 19 вересня 1990 року ухвали Львівської обласної ради «Про першочергові заходи відродження села», у якій земля проголошувалась власністю народу [1, 65]. Далі

за Львівською була Івано-Франківська область, де 30 жовтня 1990 року обласна рада прийняла ухвалу «Про земельну реформу в Івано-Франківській області». Наступні ухвали, рішення та розпорядження органів місцевого самоврядування сприяли подальшому проходженню процесу реформування.

Деякі результати майже десятирічного періоду трансформаційних перетворень в АПК відображено у *табл.1*.

По-друге, у досліджуваному регіоні середній розмір земельного паю становить лише 1,45 га, і є нижчим ніж в інших областях. Безумовно, цей фактор негативно впливає на розвиток великих агроформувань, оскільки для організації аграрного господарства, що функціонуватиме на площі 300 га, в Карпатському регіоні підприємцеві потрібно співпрацювати (орендувати землю) з 207 власниками земельних паїв, тоді як наприк-

Таблиця 1

Моніторинг паювання сільськогосподарських угідь в Карпатському регіоні та Україні (станом на кінець 2004 р.) [2, 3]

Регіон	Розпайовано сільськогосподарських угідь, тис. га	Кількість громадян, які набули право на земельний пай, чол.	Кількість виданих державних актів на право власності на земельну частку, шт.	Середній розмір земельної частки (паю), га
Закарпатська обл.	159,7	121038	101161	1,32
Івано-Франківська обл.	219,5	202698	111988	1,08
Львівська обл.	611,9	353928	234139	1,73
Чернівецька обл.	267,8	189867	89908	1,41
Разом по регіону	1258,9	867531	537196	1,45
Разом по Україні	27381,2	6914446	4937448	3,96

З наведених даних у таблиці 1 та деяких інших розрахунків випливає ряд висновків.

По-перше, в Карпатському регіоні розпайовано практично всі землі колишніх недержавних сільськогосподарських підприємств серед їх членів, пенсіонерів та прирівняних до них осіб. В результаті майже 28 % сільського населення або 867,5 тис. чол. здобули право на земельну частку. При цьому, слід відмітити деякі негативні сторони такого процесу: станом на кінець 2004 р. тільки близько 62 % селян досліджуваних областей отримали державні акти на право власності на земельні ділянки. Для прикладу у Чернівецькій області даний показник становить менше 50 %. Таке явище спричинено, перелусім, проблемами організаційного характеру сфери землевпорядкування. Як наслідок – ускладнюється та сповільнюється процес залучення землі до повноцінного економічного обороту.

лад у Чернігівській області – з 72 селянами; у Луганській області – лише з 32. основною причиною такого явища є високий показник густоти населення та низька землезабезпеченість в регіоні Карпат. Так, щільність населення у досліджуваних областях складає 108,5 чол. на 1 км², проти 68 чол. на 1 км² в Україні. При цьому на одного жителя Західного регіону припадає лише 0,46 га сільськогосподарських угідь, тоді як середньо державний показник становить відповідно 0,79 га.

Таким чином в результаті аграрного реформування та здійсненого паювання певна категорія селян (визначена на законодавчому рівні) отримала право власності на земельну частку, якою розпоряджається на власний розсуд. Відповідно до цього всіх теперішніх селян-власників землі можна класифікувати у три групи (за ознакою способу використання свого паю).

Перша група представлена селянами, які за рахунок індивідуальної чи сім'яної праці здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції на власній ділянці (як для задоволення особистих потреб так і для реалізації її з метою отримання певного доходу). Дана група є найбільшою не тільки стосовно двох інших груп селян-власників земельних паїв, але й у відношенні щодо виробництва валової продукції сільського господарства. Так, у Карпатському регіоні господарства населення маючи у власності і користуванні близько 62 % усіх сільськогосподарських угідь даної місцевості, виробляють 90 % валової продукції (рис. 1). В середньому по Україні такі показники становлять близько 31 % та 38,5 % відповідно.

Друга група представлена власниками паїв, земля яких залишається необробленою. Сюди відносяться селяни, які не можуть через певні обставини (фізично невзможі) чи не бажають працювати на своїй земельній ділянці, і водночас не віддають її в оренду. Слід відмітити, що протягом останніх трьох років частка селян віднесених до цієї категорії збільшується. Причиною такого явища є кілька наступних чинників. По-перше, селяни, вважають зайняття сільськогосподарською діяльністю не вигідною справою. По-друге, не здають в оренду свій пай, бо відсутній попит на нього (оскільки в деяких селах регіону немає функціонуючих агроформувань). По-третє, селяни відмовляються укладати договори оренди на наступні

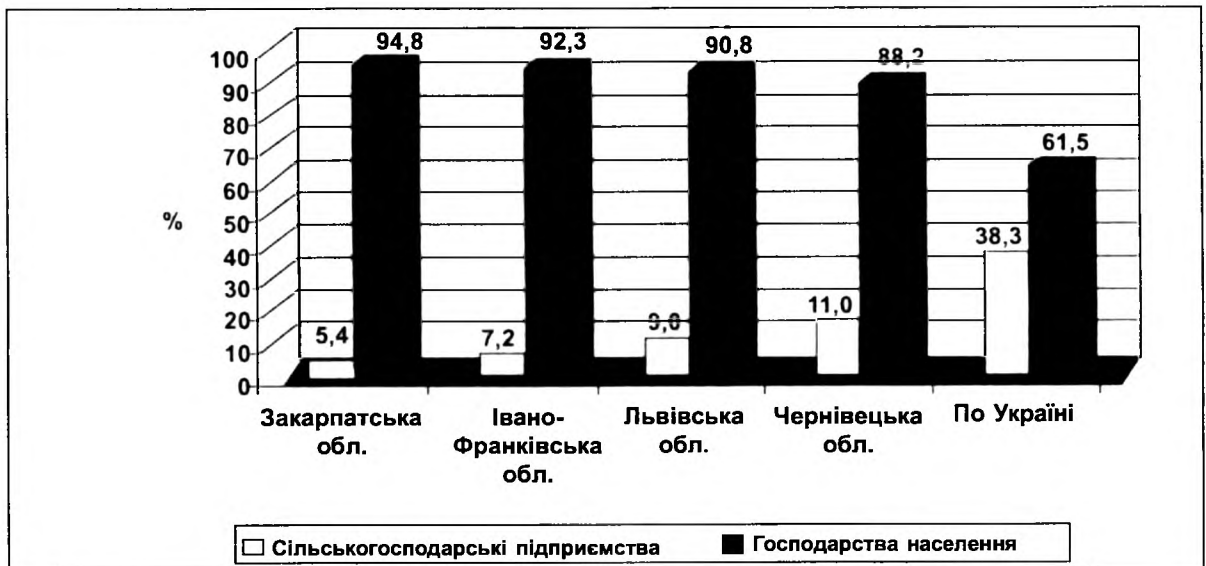

Рис. 1. Виробництво валової сільськогосподарської продукції різними категоріями господарств (%)

Активний розвиток господарств населення в західних областях в порівнянні з загальнодержавним рівнем пояснюється, перш за все, тим, що саме тут вперше почали здійснюватись реформування. І будучи експериментальним регіон зазнав найбільше негативу пов'язаного з суб'єктивними і об'єктивними недоліками організаційно-політичного характеру на шляху проведення аграрних реформ [4, 20–21]. Як наслідок — значна частина КСП «розпались» без можливості перегворення у нові ринково-адаптовані форми господарювання. Відповідно селяни отримавши свої земельні і майнові паї почали господарювати самостійно.

терміни, через невиконання умов такої угоди орендарем, його недбале ставлення до землі. Таким чином друга група власників земельних паїв збільшується за рахунок зменшення кількості селян у першій і третій групі (про яку йдеться далі).

До третьої класифікаційної групи відносимо власників земельних паїв, які віддали останні в оренду. У сучасних умовах оренда є важливим регулятивним інструментом земельних відносин. Така група селян відіграє значну роль у налагодженні сталого розвитку аграрного сектора шляхом сприяння в організації великого підприємництва в сільському господарстві.

На основі оренди селянських паїв функціонують сучасні агроформування нового типу, що утворення за допомогою реорганізації колишніх КСП (табл. 2).

мірою вищу ступінь розвитку. Зокрема починаючи з 2003 р. агроформування функціонують рентабельно. Частка збиткових підприємств щороку зменшується. Такі суб'єкти

Таблиця 2

**Результати реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств
Карпатського регіону [2, 5]**

Регіон	1990		2004 р.	
	Кількість колективних сільськогосподарських підприємств	Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	Кількість новостворених сільськогосподарських підприємств	Площа сільськогосподарських угідь, тис. га
Карпатський регіон	1369	2225,9	1780	708,6
Закарпатська обл.	169	357,2	248	81,4
Івано-Франківська обл.	310	340,1	446	125,3
Львівська обл.	645	1118,3	696	331,2
Чернівецька обл.	245	410,3	390	170,7
Україна	11766	38705,4	20067	24839,6

На основі даних наведених у таблиці 2 та деяких інших проведених розрахунків можна виокремити ряд особливостей процесу становлення та розвитку сільськогосподарських підприємств у регіоні.

По-перше, в результаті реформувань на базі одного КСП утворилось 1,3 агроформувань нового типу. При цьому середній розмір таких виробничих структур (за площею земельних угідь) менший в 1,5 раза від своїх попередників (становить 533 га проти 782 га). Загалом в користуванні сучасних агроформувань станом на початок 2004 року знаходилося тільки близько 32 % сільськогосподарських угідь КСП дореформеного періоду. Вищеописане свідчить про те, впродовж трансформаційного періоду великі, потужні підприємства розпадались, а на їх місці створювалось одне чи кілька невеликих формувань значно нижчої потужності. Тобто на селі не вдалось зберегти цілісний майновий фонд. Однією з причин такого явища можна вважати невідповідність та неосвіченість усіх учасників процесу реформування.

Ще однією важливою особливістю є те, що реорганізовані сільськогосподарські підприємства впродовж порівняно короткого періоду становлення вийшли на певною

господарювання досліджуваного регіону маючи у власності і користуванні 2,9 % сільськогосподарських угідь усіх агроформувань країни виробили у 2004 р. майже 3,2 % валової продукції усіх підприємств України. Проте залишається багато невирішених питань стосовно матеріально-технічного оснащення, недостатності оборотних коштів, проблеми переробки та збуту продукції тощо.

IV. Висновки. Таким чином на основі досліджених сучасних умов та особливостей становлення села та сільського господарства у ньому, можна визначити пріоритетні організаційні завдання щодо перспективного розвитку аграрного сектора Карпатського регіону.

1. Укрупнення сільськогосподарських підприємств. Зважаючи на наявні проблеми агроформувань пов'язані зі складністю забезпечення необхідними виробничими засобами (технікою, паливом, високоякісним насінням, засобами захисту рослин тощо), неможливістю запровадження новітніх технологій, сучасним товаровиробникам слід кооперуватись, об'єднуватись у більші формування. Середній розмір підприємств доцільно довести до науково обгрупованого раціонального рівня (який визначений науковцями УААН відповідно до природноклі-

матичних умов та галузевої структури виробництва) [3, с. 38–41].

2. Розвиток інтегрованих агропромислових формувань. Проблеми, пов'язані з недосконалістю функціонування переробної сфери для сільського господарства породжують негативні процеси в аграрному секторі, зокрема через незабезпеченість в регіоні центрів переробки льону та цукрових буряків, які економічно вигідно тут вирощувати, сільськогосподарські підприємства значно знизили виробництво такої продукції. Крім цього надто дорогі посередницькі послуги на аграрному ринку спричиняють низьку віддачу товаровиробнику тваринницької продукції. Інтеграція виробничої та переробної сфери сприятиме налагодженню взаємовигідних економічних відносин учасників таких агропромислових формувань.

3. Підтримка господарств населення. Враховуючи важливість розвитку великого підприємництва – як основи майбутнього АПК, слід також створювати умови для функціонування господарств населення. З метою їх підтримки, термінового вирішення потребують такі основні питання: налагодження взаємовигідних зв'язків з учасниками процесу: виробництво – переробка – реалізація; удосконалення орендних відносин.

Отже основні засади організації та функціонування сучасного аграрного сектора, які є результатом процесу реформування, являються передумовами забезпечення подальшого розвитку сільської території та сільського господарства у ній. Тільки врахувавши усі позитивні та негативні риси періоду останніх п'ятнадцяти років, можна раціонально спрямувати стратегію соціально-економічного розвитку села.

1. *Вишиванок М.В.* Новий етап розвитку аграрної реформи в області. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 218 с.

2. Земельна реформа в Україні (інформаційні матеріали станом на 1 жовтня 1999 р.). – К.: 1999. – 17 с.

3. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і Західного регіону України / Редкол.: М.В. Зубець (голова редакційної колегії) та ін. – К.: Урожай, 2004. – 560 с.

4. *Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В.* Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. – К.: Аграрна наука, 2005 – 140 с.

5. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачам, власникам землі та угіддях: Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2004. – 75 с.

The organizational aspects of the modern state of agriculture are explored in a region. Organizational pre-conditions of strategic development of agrarian sector are definite. The author suggests basic tasks of socio-economic development of Carpathians village.

Лисюк Н.В.

ДЕРЖАВНА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ЯК ОДИН З ВИДІВ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто суть та значення людського капіталу села в умовах трансформаційної економіки. Визначено необхідність інвестицій в освіту селян шляхом використання механізму державної служби зайнятості.

Ключові слова: людський капітал, інвестиції в людину, селянин, служба зайнятості, підприємництво.

I. Вступ. Проголошення вищим керівництвом країни 2006 року «Роком села в Україні» є щонайменше свідченням визнання проблематичності його розвитку. Сьогодні є надія, що ця подія не перетвориться на чергову кам-

панію. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005р. схвалено Концепцію Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006–2010 рр., цілями якої є реалізація основних напрямів державної політики, створення сприятливих умов для комплексного розвитку сільських територій, розв'язання соціальних проблем села, розвиток високоефективного конкурентоспроможного на внутрішньому і зовнішньому ринках аграрного сектора, забезпечення продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української культури та духовності. Посилення уваги держави до розв'язання проблем розвитку села актуалі-